

Flos-cuculi pratense OPIZ Sezn. Rostl. Květ. Čes. 44, 1852, nom. inval.

Exsikáty: Fl. Čechoslov. Exs., no 21. — Fl. Exs. Herb. Inst. Bot. Univ. Carol., no 24. — PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 1216. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 226. — Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 52. — Fl. Olten. Exs., no 219. — Fl. Siles. Exs., no 52. — Pl. Polon. Exs., no 407.

Byliny (20-)40-60 cm vys. Lodyha většinou přímá, na bázi se sterilními růžicemi na ± krátkých výběžcích, ± nevětvená, ± lysá nebo krátce nazpět chlupatá, ve střední a horní části silně lepkavá. Přizemní a dolní lodyžní listy úzce podlouhlé až obkopinaté, až 20 cm dl. a 25 mm šir., na vrcholu zaokrouhlené nebo špičaté, na bázi klínovité nebo v řapík zúžené; střední a horní lodyžní listy menší, přisedlé, obvykle ostře špičaté; všechny listy při bázi někdy dlouze brvitě. Květenství vidlan nebo zdánlivá lata. Květy 15-30 mm v průměru, na nestejně dlouhých stopkách, tmavě růžové; kalich ± trubkovitý, k bázi zúžený, 7-10 mm dl., lysý, s tmavými žilkami; čepel korunních lístků 4klaná až 4dílná (úzkrojký čárkovité, střední větší než postranní), většinou 10-15 mm dl.; výrůstky pako-runky špičaté, měkké. Tobolky kuželovitě až elipsoidně vejcovité, 6,5-8,0 mm dl.; karpofor ± nezřetelný. Semena ledvinovitá, 0,6-0,8 mm dl.; osemení hrbolkatě, černohnědé. V-VII. Hkf.

$2n = 24$ (ČSR: 8. Čes. kras)

Variabilita: V ČSR zastoupen jen nominální poddruh subsp. *flos-cuculi*. Další poddruh - subsp. *subintegra* HAYEK Österr. Bot. Z. 70: 14, 1921 - se vyznačuje dvoula- ločnými čepelmi korunních lístků se zaokrouhlenými lalo-

ky se 2 zoubky při bázi na vnější straně a světle růžovými až bílými květy. Je spolu s nominální subspecií rozšířena na Balkánském poloostrově. - Proměnlivost našich rostlin není taxonomicky významná. Náhodně se vyskytují bělokvěté nebo vzácně plnokvěté exempláře, kolísá hustota odění listových bází, případně čepeli (mohou být zcela lysé až roztroušeně krátce chlupaté). Obdobně je proměnlivé i odění lodyhy; hustěji chlupaté lodyhy jsou obvykle málo lepka- vé.

Ekologie a cenologie: Vlhké až mokré louky, příkopy, světliny v olšinách apod. Pře- vážně na hlubokých, živinami bohatých pů- dách s neutrální až mírně kyselou reakcí, ale i na chudých rašelinných půdách. Nejčastěji ve společenstvech třídy *Molinio-Arrhenatheretea* (diagnostický druh řádu *Molinietalia*), řídkěji na světlinách v lužních lesích svazu *Alno-Ulmi- on*; často i na zcela antropicky ovlivněných mí- stech s vhodnými půdními podmínkami a s do- statkem vláhy (např. meliorační příkopy).

Rozšíření v ČSR: V celé ČSR od nížin až do hor hojně, od stupně supramontánního oje- diněle, převážně na antropicky ovlivněných stanovištích (max.: Krkonoše, při cestě z Lab- ské boudy na Martinovku, 1300 m). V důsledku intenzivních meliorací a přeměny luk v ornou půdu nalezišť ubývá a populace se ochuzují. — Mapy: SLAVÍK FKS 1986: 131.

Celkové rozšíření: Evropa, z. a stf. Sibiř, Island; adventivně Severní Amerika. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 139; MEUSEL et WERNER in FRIEDRICH et al. 1969-1979: 1161; AFE 1986: 14.

Význam: Plnokvěté rostliny vzácně jako trvalky pěstovány v zahradách pro okrasu.

15. *Eudianthe* (REICHENB.) REICHENB. — **koukolenka***

Eudianthe (REICHENBACH) REICHENBACH Nomencl. 206, 1841. — Syn.: *Lychnis* L. a) *Eudianthe* REICHENB. Fl. Germ. Exc. 824, 1832. — *Agrostemma* L. Sp. Pl. 435, 1753. p. p. min.

Jednoleté byliny. Podkališní listénce chybějí. Květy oboupohlavné, 5četné; kalich s cípy stejné konzistence jako kališní trubka, 10žilný; korunní lístky s pakorunkou, bez lišt na nehtu; tyčinek 10; semeník na vrcholu s 5 episepalními čnělkami. Tobolka 10zubá (výjimečně zubů 5, na vrcholu rozštěpených), na bázi pouzdernatá, mnohosemenná; karpofor zřetelný. Semena ± ledvinovitá. — 2(-4?) druhy v Středozeří. — Protandr. Entomogam.

Poznámka: Vzhledem k výjimečné kombinaci znaků gynecia, tobolek a jejich otvírání velmi rozmanitě zařazovaná skupina druhů (řazený do rodů *Lychnis*, *Agrostemma*, *Viscaria*, *Silene*).

1. *Eudianthe coeli-rosa* (L.) FENZL — koukolenka líbezná

Eudianthe coeli-rosa (LINNAEUS) FENZL in ENDLICHER Gen. Pl. Suppl. 2: 78, 1842. — Syn.: *Agrostemma coeli-rosa* L. Sp. Pl. 436, 1753. — *Silene coeli-rosa* (L.) GODRON in GR. et GODR. Fl. Fr. 1: 221, 1847.

Jednoleté, 25-45 cm vys., lysé, sivozelené

byliny. Lodyha ve střední a horní části větvená. Listy obkopinaté až čárkovité, špičaté. Květy v řídkém vijanu, dlouze stopkaté; kalich ± ky- jovitý, 18-25 mm dl., s vyniklými žilkami; kališ- ní cípy až 8 mm dl., špičaté; čepel korunních lístků obsrdčitá (s úzkým ostrým zářezem) nebo obvejčitá, mělce vykrojená, 10-15(-20) mm dl.,

*) Zpracovala M. Šourková.

nejčastěji růžově fialová. Tobolky 5-8 mm dl., naspodu 5pouzdré, většinou 10zubé; karpofor ca 5 mm dl. Semena ± 0,7 mm dl., šedohnědá. V-VII. Tf.

V některých zemích pěstována pro okrasu jako letnička, občas zavlékána nebo zplaňující.

16. *Agrostemma* L. — koukol*)

Agrostemma LINNAEUS Sp. Pl. 436, 1753 p.p. — Syn.: *Githago* ADANSON Fam. Pl. 2: 255, 1763.

Lit.: LAZAR J. (1954): Zdravotné poruchy vyvolávané skrmováním otrub obsahujících kúkol (*Agrostemma* L.). Veterinářství 4: 182-184. — JIRÁSEK V. et al. (1957): Naše jedovaté rostliny. Praha. — VODÁK A. (1957): Koukol a jeho ústup z našich polí. Vesmir 36: 84-86.

Jednoleté nebo ozimé byliny. Lodyhy přímé. Podkališní listénce chybějí. Květy oboupohlavné, 5četné; kalich s trubkou a cípy odlišné konzistence, cípy kalicha nápadně dlouhé (za květu ± přesahující korunu), za plodu se často odlamující; čnělky intersepální, kolem dokola chlupaté. Tobolka 5zubá (zuby intersepální, otvírání přehrádkosečného typu — mezi čnělkami), jednopouzdrá, mnohosemenná; karpofor chybí. Semena kulovitá až asymetricky kulovitě ledvinovitá, hrbokatá. — 3 druhy původní ve v. Středozeří (Přední Asie), odkud se *A. githago* L. a *A. linicola* TERECHOV spolu se zemědělskými kulturami rozšířily dále. — Protandr. Entomogam.

1. *Agrostemma githago* L. — koukol polní

Tab. 29/1

Agrostemma githago LINNAEUS Sp. Pl. 435, 1753. — Syn.: *Lychnis githago* (L.) SCOP. Fl. Carn. ed. 2, 1: 310, 1772. — *Githago segetum* LINK Fl. Rostock. 62, 1795.

EXSIKÁTŮ: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 941. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 227. — Extra fines: Fl. Hung. Exs., no 838. — Fl. Olten. Exs., no 218. — Fl. Siles. Exs., no 502. — Gerb. Fl. SSSR, no 5235. — Herb. Fl. Ross., no 1516a et b.

Jednoleté nebo ozimé byliny. Hlavní kořen netloustnoucí, avšak často velmi bohatě větvený (zejména v kyprých hlubokých půdách), 20-30(-80) cm dl. Lodyhy přímé, ± jednoduché až bohatě větvené, (5-)30-70(-90) cm vys., zejména pod uzlinami přitiskle až šikmo odstále dlouze chlupaté. Nejdolejší listy úzce obkopi-naté, za květu zaschlé, střední a horní lodyžní listy čárkovité až úzce podlouhlé nebo ± velmi úzce trojúhelníkovité, většinou 3-8(-10) cm dl., 2-8 mm šir. (v květenství přecházející v listeny), špičaté, zvláště při bázi rubu listu dlouze chlupaté. Květy ve volném chudokvětém vijanu, řídkěji jednotlivé terminální (u rostlin z extrémních podmínek), dlouze stopkaté; kalich 10žilný, trubka zprvu v obrysu ± podlouhlá, později podlouhle baňkovitá až eliptická, 13-18 mm dl., kožovitá, tuhá, cípy čárkovité až čárkovitě kopinaté nebo úzce podlouhlé až trojúhelníkovité, bylinné, měkké, za květu obvykle delší než čepele korunních lístků i kališní trubka, za květu a při dozrávání plodů nejprve rozestálé, později k sobě přitisklé a odlamující se (ča-

U nás pěstována jen zcela výjimečně (botanické zahrady). Sbírána pouze jednou „v plotě zahrádky“ v obci Stříbřec v Třeboňské pánvi (leg. KURKA 1941 PRC), není však jasné, zda šlo o rostlinu pěstovanou, zplanělou či zavlečenou. Původem ze z. Středozeří.

sto za plodu prodloužené—až 5 cm dl.); čepel korunních lístků obvejčitá nebo klínovitá, celistvá až mělce vykrojená, (10-)15-27 mm dl., nachově fialová, na bázi s tmavšími proužky, vzácně bílá; pakorunka chybí, nehet se 2 podélnými lištami na vnitřní straně. Tobolky vejcovité až elipsoidní, 14-18 mm dl. Semena (2,4-) 2,8-3,5 mm v průměru: osemení se špičatými hrbovky, tmavohnědé až černohnědé. (V-)VI-VIII(-IX). Tf. Tox.

2n = 48 (ČSR: 31. Plz. pah., 56. Podkrk.)

Variabilita: Proměnlivý především ve velikosti jednotlivých orgánů a stupni větvení (a počtu květů), a to obvykle ± v přímé souvislosti se stanovištními podmínkami. V rámci fluktuální variability se vzácně objevují rostliny s albinotickými květy nebo nápadně krátkými či dlouhými kališními cípy. Rostliny s velmi krátkými kališními cípy (kratšími než čepele korunních lístků) mívají obvykle také kratší chlupy a podle údajů na schedách lze soudit, že pocházejí většinou z extrémně nepříznivých podmínek (kamenitá, často i ušlapávaná místa, shluky většího počtu těsně vedle sebe vyrostlých rostlin apod.). Tyto odchylky však nejsou taxonomicky významné, přestože byly v různých hodnotách v minulosti popisovány.

Ekologie a cenologie: Především obilná pole (jaře i ozimy), méně často ve lnu či směskách, někdy také ruderální místa. Zvláště v minulosti význačný diagnostický druh společenstev třídy *Secalietea*. Vazba k určitým druhům substrátu se neprojevuje.

Rozšíření v ČSR: Kdysi hojný až obecně se vyskytující plevelný druh (zejména v ozimém žitě, ve vyšších polohách též v ovsu), jehož rozšíření nebyla věnována dostatečná po-

*) Zpracovala M. Šourková.